

Wydawca:
Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach
26-021 Daleszyce, pl. Staszica 9
NIP: 657-18-95-708
gmina@daleszyce.pl

Redakcja: Piotr Ferens

Projekt okładki: Adam Malicki

Opracowanie graficzne, skład i druk:
Studio Reklamy ADfactory Konrad Kraska
25-369 Kielce, ul. Żeromskiego 13
NIP: 657-292-77-29
adfactory.reklama@gmail.com

ISBN: 978-83-969562-0-0

© Wszystkie prawa zastrzeżone – Dariusz Kalina; Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach.

Z przyjemnością oddajemy w ręce Państwa „Materiały do dziejów miasta i gminy Daleszyce”. To znaczący materiał historyczny dotyczący naszej Małej Ojczyzny. Na kartach 18 publikacji autor przywraca odległą historię wielu miejscowości z którymi spojrzenie na dzisiejszą gminę, w XXI wieku, staje się prawdziwe i pełne. Wiele ciekawych informacji będzie zapewne dla czytelnika zaskakujących. Zachęcam do lektury i rozwijania wyobraźni historycznej o tym, skąd nasze korzenie, o ziemi, na której się urodziliśmy, którą zamieszkujemy, o miejscach, gdzie pracujemy i wypoczywamy, a które to miejsca przed wiekami zamieszkiwali nasi przodkowie! Życząc miłej lektury, wierzę, że w wielu czytelnikach odezwie się pasja historyka.

Dariusz Metoniński

Pieczęć okrągła (30 mm.) wyobraża na tarczy wagę. W otoku napis bardzo uszkodzony DALESECE.....
Pieczęć wyciśnięta na dokumencie z 1789 r. (Pieczęcie miast dawnej Polski, Wiktor Wittyg, Kraków-Warszawa 1905)

NIWY

Wieś położona jest na wschód od granic miasta Daleszyce. W skład miejscowości wchodzi Niwy i Niwy Daleszyckie, w rejonie pomiędzy Daleszycami, Sierakowem a Cisowem.

Jej grunty wciągają się od Góry Krzemionki na północy, a na południe poza Górę Wrzosową. W północnej stronie przecina ją droga wyprowadzona z drogi głównej w kierunku Bielin na wysokości Dankowa, a prowadząca w kierunku Widełek. Jest ona poprowadzona wzdłuż strumienia Czerwona Woda, w kierunku nieistniejącej osady Włochy o XVII-wiecznej proveniencji, i dalej do wsi Widełki. Po północnej stronie jej teren przecina szosa wojewódzka Daleszyce - Raków - Staszów.

Położenie wsi Niwy na podkładzie współczesnym. Widoczne upośledzenie miasta Daleszyce w gruntach, przysądzonych miastu podczas procesu lokacyjnego w 1570 r.

W okresie średniowiecza w tej okolicy znajdowały się tylko dwie wsie – wieś Daleszyce rządząca się wedle prawa polskiego, oraz wieś lokacyjna Klatki. We wsi Daleszyce zlokalizowany został we wczesnym średniowieczu na wzgórzu kościół parafialny, a u jego podnóża krzyżowały się trakty komunikacyjne, które u podnóża wzniesienia tworzyły zapewne niewielki plac, wykorzystywany zapewne do celów handlowych.

Za czasów Jana Długosza w połowie XV w. wieś Daleszyce posiadała cztery łany kmiecie, karczmę biskupią i dwie karczmy plebańskie z rolami. Poza tym pleban uposażony był w role i łąki oraz miał czterech zagrodników opłacających mu czynsz w pieniądzu oraz odrabiało pańszczyznę, co wskazuje może na niewielki przysiółek (zagrodę) z chałupami stojących niedaleko przy kościele. Pleban daleszycki płacił biskupowi dziesięcinę z owych dwóch karczem i jednej zagrody¹.

Na drugim, wschodnim brzegu rzeki znajdować się musiała wieś Klatki. Nazwa osady zapisywana była jako *Clathkj* (1372, 1450), *Claythki* (poł. XV w.), *Klyqthky* (1529). Zapewne odnosiła się do określeń: *kleć*, *klatki*, co w XVI w. oznaczało tyle co *plotki*², lub od słowa *klecić*. Wieś ta w 1372 r. była lokowana na prawie niemieckim przez Floriana z Mokrska biskupa krakowskiego, co sugeruje jej starszą metrykę i lepsze zagospodarowanie. Za czasów Jana Długosza (1470-80) było tu 5 łanów kmiecych, 2 sołtysie, co daje 7 zasiedlonych łanów. Z gruntów tych dziesięcinę snopową i konopną oddawano biskupom krakowskim, ale wymieniono jedno pole, z którego dziesięcinę odbierała plebanowi daleszyckiemu, co może wskazywać, że należała wcześniej do karczmy lub młyna³. Dwułanowe sołectwo wsi Klatki zostało przekształcone w późniejsze wójtostwo daleszyckie. Grunty należące do niego znajdowały się: pierwsze zwane Brodek z niewielką sadzawką, w okolicy kościoła przy drodze do Brzechowa; w miejscu zwanym Zakościele, przy drodze do Kranowa o nazwie łan, oraz w miejscu zwanym Wójtostwo przy drodze do Dankowa. Tu także znajdował się dwór wójtowski z zabudową gospodarczą i chałupami komorników⁴.

W *Księdze dochodów beneficjów diecezji krakowskiej* z 1529 r. zapisano, że z gruntów kmiecych pobierany czynsz wynosił 4 grzywny i 3 grosze, zaś z części ról pobierano była dziesięcina snopową co dwa lata w wysokości 1 grzywny⁵.

Z omówionych faktów oraz sytuacji terenowej wydaje się słusznym postawienie twierdzenia, że grunty kmieci wsi Klatki znajdowały się po wschodniej stronie Belnianki. Teren ten znany nam jest jako Niwki vel *Niwki Daleszyckie*. Potwierdza to mapa powstała w okresie sprzed tzw. urządzenia wsi prezentująca stosunki własnościowe przed zmianami, dokonanymi przez administrację państwa⁶.

1 *Ioannis Długosz, Liber beneficiorum diocensis Cracoviensis*, [w:] Opera omnia. Cura A. Przeździecki, Cracoviae 1863-1864, t. 2, s. 458, *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber retaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, s. 271; F. Kiryk, *Urbanizacja Małopolski...*, s. 38.

2 A. Bruckner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1989, s. 232.

3 *Ioannis Długosz, Liber beneficiorum ...*, t. 2, s. 458.

4 *Kodeks dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*, wyd. F. Piekosiński, t. 1-2, Kraków 1874-1883, cz. 2, nr 1277. Dopiero jednak w 1450 r. Zbigniew Oleśnicki biskup krakowski z okazji wpisywania przywilejów sołtysich klucza kieleckiego do jednego rejestru transumował dokument z 1372 r. przedłożony przez Mikołaja Miłka, sołtysa wsi Klatki, ZDM nr 844, s. 335.

5 *Księga dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber retaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968, ss. 23, 371.

6 P. Zawadzki, *Plan oryginalny Leśnictwa Szydłów i Łągów obejmujący Dobra Rządowe Szydłów, Drugnia, Cisów, Piotrków, Dobra Suprymowane Hańcza, Modliborzyce, Miasta Szydłów, Pierzchnica, Daleszyce i Łągów...* (1830-1832), AP w Radomiu, Zbiór kartograficzny. Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, sygn. 315.

W pierwszej połowie XVI w. osadnictwo na terenie parafii daleszyckiej napotkało na jakieś znaczące przeszkody. Można to zaobserwować na podstawie rejestru poborowego powiatu chęcińskiego z 1540 r. W opisie tym odnotowano, że wieś Klatki miała 5 łąnów, z których 4 były zasiedlone, jeden pozostawał pusty. Sołectwo liczyło tylko jeden łąn⁷.

W celu wsparcia tutejszego osadnictwa i aktywizacji ludzi dokonano w 1570 r. lokacji miasta, spodziewano się przy tym, że nowym zajęciem mieszkańców będzie poszukiwanie, przetwórstwo i przetwarzanie rud metali, których istnienie uświadomiono sobie w pierwszym dziesięcioleciu XVI stulecia. Sprawy górnictwa i hutnictwa podlegały staroście kieleckiemu, zaś pierwsze pisane informacje na ten temat na terenie klucza kieleckiego pochodzą z 1552 r., kiedy wzmiankowany jest sławetny Maciej, *minerator in capitaneatu clavis Kielcensis*⁸.

Po dokonanej w 1570 r., udanej lokacji miasta Daleszyce, grunty kmiecy wsi Klatki wcielono do obszaru miasta. Ale nie od razu. W rejestrze z 1573 r., wymieniona jest wieś Klatki, w której odnotowano aż 8 łąnów kmiecych, 2 łąny należące do sołectwa, oraz 2 rzemieślników⁹.

Niejasności te (dodatkowe 3 łąny kmiecy, przywrócony jeden łąn sołtysi), brak w wykazie wsi Daleszyce, tłumaczyć można okresem wolnizny, nadawanym w dokumencie lokacyjnym, przez właściciela celem wsparcia mieszkańców w procesie budowy miasta. Wynika z tego, że przybyli jacyś nowi osadnicy na teren budującego się miasta i otrzymali prawo wykarczowania ról, w miejscu wolnym, gdyż wszystkie dotychczas istniejące już były zasiedlone. Musieli więc zagospodarowywać nieużytki i miejsca zarośnięte. Miejsce takie zwane jest *niwą*. Słowo to oznacza *pole przygotowane pod uprawę przez karczowanie, nowina; ziemia orna, rola* lub *to, co styka się z polem, co przylega do pola*. W systemie feudalnym służy celom obrachunkowym i ewidencyjnym. Podział gruntu na niwy mógł np. wynikać z typu łąnowego pomiaru powierzchni, tzn. że niwa złożona była z parcel o wymiarach łąnu¹⁰. Określenie „niwa” wypierało nowe określenie „parcela”. „Niwami” określano dawniej pasy ziemi często o granicach naturalnych w postaci rowów, łąk, lasów. „Niwą” określano także parcele o kształcie wydłużonym, a niezbyt szerokie”, „prostokąt o długości 650 m 490 m szerokości”¹¹.

Las stanowiący wschodnią część osady, wzmiankowany został w dokumencie lokacyjnym. Obszar wsi Niwy (obecnie 1680 ha) stanowi wschodnią część gruntów nadanych miastu w 1570 r. Pola mieszczan wyznaczono na terenach wsi Daleszyce, ze-

7 *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 4, *Małopolska*, opr. . Pawiński, [w:] Źródła Dziejowe, t. 15, Warszawa 1886, s. 584.

8 F. Kiryk, *Urbanizacja Małopolski...*, s. 54.

9 *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym...*, s. 277.

10 Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska. t. 11, 2004. Określenie „parcela” wypierało stare określenie „niwa”. „Niwami” określano dawniej pasy ziemi często o granicach naturalnych w postaci rowów, łąk, lasów. „Niwą” określano także parcele o kształcie wydłużonym, a niezbyt szerokie.”, [w:] *Onomastica*, t. 7-8., Warszawa 1961, „prostokąt o długości 650 m 490 m szerokości”.

11 „*Onomastica*”, t. 7-8, Kraków 1961.

zwalając im na korzystanie z lasu zwanego Cisów dla zdobycia budulca i opału, ale za asygnatą starosty kieleckiego¹². Pojęcie „lasu Cisów” jak się można domyśleć, obejmował las ciągnący się od granic dawnej lokacyjnej, niewielkiej wsi Daleszyce w kierunku wschodnim, poza obiekt zwany Zamczysko znajdujący się w rejonie Widełek.

Otrzymały do dyspozycji kolonistów teren okazał się trudny do wykorzystania. Do ich dyspozycji pozostał zatem las miejski, w którym pozyskiwano drewno budowlane i na opał. Z pewnością zgodnie z ówczesną gospodarką, wypasano w nim bydło.

Losy wsi, całkowicie zapomniane, wymagają dalszych poszukiwań. Na koniec wypada wspomnieć, iż w roku 1926 odbyły się tutaj ćwiczenia wojskowe, w których brał udział Marszałek Józef Piłsudski.

W czasie okupacji niemieckiej mieszkająca we wsi rodzina Śliwińskich udzieliła pomocy Dawidowi Friedmanowi. W 1991 roku Instytut Yad Vashem podjął decyzję o przyznaniu Leonii, Bolesławowi i Leonowi Śliwińskim tytułu Sprawiedliwych wśród Narodów Świata.

12 F. Kiryk, *Urbanizacja Małopolski...*, s. 38.

Niniejsza niewielka książeczka powstała z inicjatywy Burmistrza Miasta i Gminy Daleszyce Dariusza Meresińskiego i Rady Miejskiej w Daleszycach. Jest jedną z 18 niewielkich pozycji prezentujących pierwsze kroki w dziele stworzenia pełniejszej opowieści o dziedzictwie narodowym na terenie miejscowości wchodzących w skład gminy Daleszyce.

 Dariusz Kalina
www.dariuszkalina.net

Dariusz Kalina, historyk, publicysta, badacz i popularyzator dziedzictwa narodowego z terenu dawnego województwa sandomierskiego. W latach 2001-2013 pracownik Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Kielcach na stanowisku specjalista ds. kwerend źródłowych, a ostatnio pełnił obowiązki dyrektora Oddziału Terenowego Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Kielcach. Od wielu lat jest inspiratorem i organizatorem konferencji i o charakterze kulturalnym, naukowym i popularno-naukowym dotyczących budownictwa rezydencjonalno-obronnego, zmagają związanych z urbanistyką oraz roziedleniem rycerstwa. Oto niektóre publikacje, w których znajdziemy jego artykuły: *Późnośredniowieczne zamki królewskie na terenie dawnego województwa sandomierskiego*, red. L. Kajzer, Kielce 2005; *Dzieje Chęcin, Chęciny* 2007, *Fundacje kancлера Krzysztofa Szydłowskiego*, red. W. Iwańczak, D. Kalina, R. Kubicki, M. Wardzyński, Lisów 2012; *Busko i jego Zdrój* red. D. Kalina, W. Legawiec, Busko 2014; *Na włoszczowskich grodach historii. Materiały z sesji naukowych odbytych w Gruszczyńcu, Ludyni, Olesznie, Włoszczowie poświęconych dziejom powiatu włoszczowskiego*, red. D. Kalina, Kielce-Włoszczowa 2012; *Parafia Krasocin na przestrzeni dziejów* red. D. Kalina, A. Malicki, Krasocin 2016; *Dziedzictwo kulturowe na terenie Gminy Chmielnik, Chmielnik* 2016; *Busko-Zdrój, Dzieje miasta w XIX-XX w., Budko-Zdrój* 2017; *Gmina Rytwiany. Dziedzictwo kulturowe, Rytwiany* 2017; *Miasto i Gmina Wiślica, Wiślica* 2018; *Z dziejów Włoszczowy i okolic*, red. I. Boratyn, M. Staniaszek, Włoszczowa 2020; *Parafia pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Tumlinie, Włoszczowa* 2021.

